

Journal of Arts

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 1, 2019, pp. 16-36

E - ISSN: 2636-7718

URL: <http://ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/arts>

DOI: 10.31566/arts.2.002

Araştırma Makalesi / Research Article

KOLEKSİYONLARI YEREL, BÖLGESEL YA DA DÜNYA GENELİNE DAYALI SERAMİK MÜZESİ ÖRNEKLERİ

SAMPLES OF CERAMIC MUSEUM OF WHICH COLLECTIONS LOCAL, REGIONAL OR BASED ON WORLD CERAMICS

Halide OKUMUŞ ŞEN*

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel El Sanatları
Bölümü, TÜRKİYE, E-mail: halideokumus@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1359-4832>

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2018; Kabul Tarihi: 19 Ocak 2019

Received: 25 November 2018; Accepted: 19 January 2019

ÖZET

Müzeler toplumların belleğinin korunduğu, paylaşıldığı ve gelecek kuşaklara aktarıldığı mekanlardır. Seramik ise geçmişten günümüze izlerin takibinde en önemli bilgi kaynaklarından biridir. Günümüzde, seramik dahil her alandan arkeolojik buluntularla, geleneksel ya da çağdaş eserlerin birlikte sergilendiği müzeler dışında, koleksiyonu sadece seramikten oluşan müzeler de bulunmaktadır. Bu müzeler, koleksiyonları yerel, bölgesel ya da dünya geleneksel seramiğine dayalı olsa da çağdaş seramiklere özellikle yer vermektedirler.

Çalışmada; koleksiyonları yerel, bölgesel ya da genel seramiklerden oluşan seramik müzelerine örnek olmaları bakımından; Seramik Müzesi Keramion, Raeren Seramik Müzesi, Uluslararası Faenza Seramik Müzesi ve Düsseldorf Hetjens Seramik Müzesi tanıtılmıştır. Dünya seramik tarihinin yansıtıldığı müzelerde Anadolu kökenli binlerce yıllık arkeolojik buluntuların yanında geleneksel İznik, Kütahya, Çanakkale seramiklerimizin de sergilendiği görülmektedir.

Çalışmanın amacı; seramik geçmişimize sahip çıkmak adına, yurtdışı örneklerde olduğu gibi, geleneksel seramiklerimiz yanında, ulusal ve uluslararası sanatçıların çağdaş eserlerinin de sergilendiği seramik müzelerimizi kurmamız konusunda farkındalık oluşturmaktır.

Anılan müzeler ve sergilenen eserler yerinde incelenmiştir. Kullanılan görsellerle müzelerin mekanları ve koleksiyonları yansıtılmaya çalışılmıştır. Konu hakkındaki bilgiler ilgili kitap, makale, katalog ve internet kaynakları ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müze, Keramion, Raeren, Faenza, Hetjens

ABSTRACT

Museums are places where the memory of communities is preserved, shared and passed on to future generations. Ceramics is one of the most important sources of information in the pursuit of traces. Nowadays, there are museums, collections consist of only ceramics, except for museums where traditional or contemporary works are exhibited, with archaeological finds from all areas including ceramics. Although these collections are based on local, regional or world traditional ceramics, they give place to contemporary ceramics especially.

In this study; with regard to examples of ceramic museums collections of local, regional or general ceramics, Ceramic Museum Keramion, Raeren Ceramic Museum, International Faenza Ceramic Museum and Düsseldorf Hetjens Ceramic Museum were introduced. In the museums where the world ceramics history is reflected, it is seen that thousands of years of archeological finds of Anatolian origin, as well as traditional Iznik, Kütahya and Çanakkale ceramics were exhibited.

Purpose of the study; Our aim is to raise our awareness of establishing ceramic museums in which we exhibit contemporary works of national and international artists, as well as our traditional ceramics, as in the case of overseas examples.

The mentioned museums and the exhibits were examined on the site. The spaces and collections of museums were tried to be reflected by the visuals used. Information about the subject has been supported with related books, articles, catalogs and internet resources.

Keywords: Museum, Keramion, Raeren, Faenza, Hetjens

1. GİRİŞ

Müzeler insanlığın geçmişine ayna tutmakla birlikte geleceğin temellerinin atılmasına katkı sağlaması bakımından dünya ortak mirası konumundadırlar. Dünya çapında ünlü müzelerin hemen hemen hepsinin koleksiyonlarında Anadolu kökenli seramikleri görmek mümkündür. Seramik üretiminin çok daha geç devirlerde başladığı yerel seramik üretim merkezlerinde dahi zengin, geleneksel ve çağdaş eser koleksiyonuna sahip seramik müzeleri bulunmaktadır. Genellikle kuruluş aşamaları bağış koleksiyonlara ve bağış eserlere dayalı olan bu müzeler, yine bağış ve satın alma yoluyla koleksiyonlarını büyütmektedirler. Ülkemizde ise binlerce yıllık zengin seramik mirasımıza rağmen seramik müzelerinin daha yeni yeni açılıyor olması, müzeciliğimizin dünya geneline göre çok daha geç tarihlerde başlamış olması ile açıklanabilir. Günümüzde yerel, bölgesel ya da dünya genelinden geleneksel ve çağdaş seramiklerin sergilendiği müzelerimiz yok denecek kadar azdır.

Oysa seramik geçmişi çok daha yeni olmasına rağmen, yurt dışında koleksiyonlarını yerel, bölgesel ya da genel seramiklerden seçerek oluşturan seramik müzeleri bulunmaktadır. Koleksiyonu yerel Frechen Sermiklerine dayanan Seramik Müzesi Keramion, koleksiyonunda genel olarak Raeren bölgesi seramik örneklerini bulunduran Raeren Seramik Müzesi, dünya seramik örneklerini bulunduran Uluslararası Faenza Seramik Müzesi ve dünya seramik tarihinin yansıtıldığı Düsseldorf Hetjens Seramik Müzesi bunlardan sadece birkaç tanesidir. Bu müzeler, koleksiyonları yerel, bölgesel ya da dünya geleneksel seramiğine dayalı olsa da çağdaş seramiklere de özellikle yer vermektedirler. Düzenledikleri sempozyumlar, çalıştaylar, yarışmalar yoluyla alana katkı sağlarken, kendi koleksiyonlarını da genişletmektedirler.

2. SERAMİK MÜZESİ KERAMİON

Keramion; Almanya, Köln yakınlarında, eski seramik üretim merkezi Frechen'de yer almaktadır. Sanayici ve kolleksiyoner Dr. Gottfried Cremer'in (1906-2005) modern seramik koleksiyonunu sergilemek üzere 1971'de inşa edilmiştir (Görsel 1). Avrupa'nın en büyük özel

koleksiyonlarından birine sahip olan müzede, Cremer Koleksiyonu yanında Tarih Müzesi Koleksiyonu'na ait geleneksel Fechen seramikleri sergilenmektedir (URL-1, 2018).

Görsel 1. Seramik Müzesi Keramion

(URL-23, 2018)

Arkeolojik kazılarda çıkan yanmış fırın parçaları, Fechen'de 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar üretim faaliyeti olduğunu göstermektedir (URL-2, 2018). Müzede 1.200 adet envanterli stoneware bulunmaktadır (URL-1, 2018). Tarihi stoneware seramiklerin tanımlayıcı özelliği, tuz sırlı olmaları ve üretim boyunca kullanılan sakallı yüz maskeleridir (Görsel 2, 3), (URL-3,2018), (URL -4, 2018).

18

Görsel 2, 3. Meşe Palamudu, Yaprak, Sakallı Maske Rölyefli Sürahi Örnekleri,

Fotoğraf: Halide Okumuş, Keramion, 2017.

18. ve 19. yüzyıldan kalma, renkli dekorlu, hayvan ve insan figürlü, çiçek desenli kurşun sırlı kaplar da Frechen'de yerel üretim için tipiktir (Görsel 4, 5, 6). Müzede 250 adet earthenware bulunmaktadır (URL-5, 2018).

Görsel 4, 5, 6. 18-19. yy. Sıraltı Dekorlu Ferchen Seramikleri Örnekleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Keramion, 2018.

Cremer Koleksiyonunda, 35 ülkeden 500'den fazla sanatçıya ait yaklaşık 5.000 seramik obje yer almaktadır (URL-5, 2018), (Keramion, 2008). Müze, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çağdaş seramiklerin kesitini sunmaktadır (Görsel 7, 8, 9, 10).

Özellikle farklı Avrupa ülkelerinden tanınmış temsilcilerin seramik çalışmaları ile seramikle ilgili sanatsal ve teknik imkânların çeşitliliği izlemektedir. Koleksiyonun parçaları çeşitli temalar altında düzenli aralıklarla sergilenmektedir. Ayrıca 1992'den beri açık alanda bir heykel parkı yer almaktadır (Görsel 11,12), (URL-5, 2018).

**Görsel 7, 8. Herman Muys, Sandalye I, Sandalye III, 1989, Dr. Elmar Kalthoener
Bağışı, Env. No: S/M8349, Env. No: S/M8351**

Fotoğraf: Halide Okumuş, Keramion, 2017.

Görsel 9. Christiaan Paul Damsté, *Obje, Sanatçı Bağıışı*, Env. No: S/M8285 + S/M8287

Fotoğraf: Halide Okumus, Keramion, 2017.

Görsel 10. Kiho Kang, *Hacimler ve Odalar Arası İlişki*, 2013, Seramik Dostları
Topluluğu Bağıışı, Env. No: S/M8740

Fotoğraf: Halide Okumus, Keramion, 2017.

Görsel 11. Valter A. Haufelder, Zamansal Atlama 1994

Fotoğraf: Halide Okumuş, Keramion, 2017.

Görsel 12. Kurt Derkum, 1960' lardan Altı Çeşme Figürü

Fotoğraf: Halide Okumuş, Keramion, 2017.

3. RAEREN SERAMİK MÜZESİ

Belçika'da 14. yüzyılda inşa edilmiş olan tarihi Raeren Kalesi 1963'ten beri Raeren Seramik Müzesi olarak ziyaretçilerini karşılamaktadır (Görsel 13). Müzenin koleksiyonunu, 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Raeren'de çıkan arkeolojik buluntular oluşturmaktadır. 14. yüzyılın sonundan beri farklı kullanımlara yönelik stoneware çeşitliliğine genel bir bakış sunan tek kurumdur (URL-6, 2018).

Görsel 13. Töpferi Museum Raeren, Raeren Kalesi

(URL-7, 2018)

Müze koleksiyonu, diğer Rhenish üretim merkezleri Siegburg, Köln, Frechen, Westerwald, Langerwehe (Görsel 14) ve Doğu Alman stoneware tarihi çanak çömleklerin yanı sıra Roma çanak çömleklerini de içermektedir. Ayrıca müze, yıllık Euregio Seramik Piyasasından yeni alımlarla çağdaş seramik koleksiyonunu sürekli olarak genişletmektedir (URL-6, 2018).

Görsel 14. Ren Bölgesi Seramik Üretim Merkezleri

(URL-8, 2018)

Görsel 15. Raeren Seramik Müzesi Koleksiyonu

(URL-9, 2018)

Görsel 16. Raeren Seramik Müzesi Koleksiyonu

Fotoğraf: Halide Okumuş, 2018.

Görsel 17. Raeren Seramik Müzesi, Ödül Alan Eserler Koleksiyonu

Fotoğraf: Halide Okumuş, 2018.

Görsel 18, 19, 20, 21. Raeren Seramik Müzesi,Ödül Alan Eserler Koleksiyonu

Fotoğraf: Halide Okumuş, 2018.

Görsel 22. Raeren Seramik Müzesi Koleksiyonu

Fotoğraf: Halide Okumuş, 2018.

4. FAENZA ULUSLARARASI SERAMİK MÜZESİ

Dünya seramik tarihinin izlenebildiği Uluslararası Seramik Müzesi (Görsel 23, 24), Faenza’da doğmuş ünlü matamatik ve fizik bilgini Evangelista Torricelli’ye adanmış, birçok İtalyan ve Avrupalı seramikçinin çalışmalarının yer aldığı serginin sonunda, Eylül 1908’de kurulmuştur. Katılımcıların seramiklerini bağışlaması müzenin başlangıcı olmuştur.

Kurumun büyümesi, 1944 yılının Mayıs ayında düşen bir bombanın ağır tahribi ile gerileme yaşamıştır. Müzenin kurulmasında eserlerin çoğunu yapan ve müze yöneticisi olan Gaetano Ballardini “Ölümden Diriliş” sloganıyla, büyük bir kararlılıkla, işbirlikçilerinin ve Faenza halkının yardımıyla, ulusal ve uluslararası temas ağlarından da destek alarak, koleksiyonlarını yeniden düzenlemiş ve müzeye yeni bir ivme kazandırmıştır (URL-10, 2018).

Görsel 23, 24. Faenza Uluslararası Seramik Müzesi

(URL-11, 12, 2018)

Müzedeki dünya seramiklerinden örnekler bir sistematik içerisinde izlenebilmektedir. Koleksiyonlar aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır (URL-13, 2018):

- Uzak Doğu: Çin, Japonya, Güney Doğu Asya
- Precolombian seramikler
- Klasik seramikler
- Antik Yakın Doğu'dan -Seramikler
- İslamic seramikler koleksiyon
- Orta Çağda -Faenza seramikleri
- Faenza: 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar majolica
- Rönesans, İtalya merkezlerinden seramikler
- 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İtalyan seramikleri
- Modern ve Çağdaş bölüm
- 20. Yüzyıl Uluslararası Heykel
- 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Avrupa seramikleri
- Popüler ve inanç seramikleri
- Orta Çağ'dan Modern Çağ'a, Batı ve Doğu Arasında Yer ve Duvar Kaplama seramikleri
- Bioseramikler
- Bağış eserler ve bağış PaoloMereghi koleksiyonu İtalyan majolica seramikleri

Müzenin birinci kattaki başlangıç noktasında, koleksiyonun her alanını temsilen sunulan ve çoğunlukla müzeye bağışlanmış olan eserler yer almaktadır. Bağışlanmış özel koleksiyon örneği olan PaoloMereghi koleksiyonu, 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar majolica seramik örneklerini sunmaktadır (URL-14, 2018). Müzenin çağdaş seramik koleksiyonu, dünya güncel seramik sanatının izlenmesine olanak tanımaktadır (Görsel 26, 27, 28, 29).

Görsel 25. Faenza Uluslararası Seramik Müzesi, Mayolika Dekorlu Seramikler

(URL-15, 2018)

Görsel 26, 27, 28, 29. Faenza Uluslararası Seramik Müzesi, Çağdaş Eserler

(URL-16, 2018)

(URL-17, 2018)

(URL-18, 2018)

(URL-19, 2018)

5. HETJENS MÜZESİ – ALMAN SERAMİK MÜZESİ

Hetjens Müzesi 1830-1906 yılları arasında yaşayan sanayici ve sanat koleksiyoncusu Laurenz Heinrich Hetjens'in mirasına dayanarak 1909 da belediye müzesi olarak açılmıştır (Görsel 30). Müzenin kuruluşunda diğerleri yanında, Ren stoneware koleksiyonu mevcut müzenin temelini oluşturmaktadır. Yıllar geçtikçe, 8000 yıllık seramik tarihini sunmak için müze, bağış ve seçici alımlar vasıtası ile genişletilmiştir. Tüm kıtalardan seramik ürünler bir çatı altında birleştirilerek, eşsiz bir müze geliştirilmiştir.

Görsel 30. Hetjens Seramik Müzesi

(URL-20, 2018)

Daimi koleksiyonda yaklaşık M.Ö. 6000 tarihli erken Anadolu seramiklerinden, antik vazolara, İtalyan majolika (çinisi), resimli fayanslar, Doğu Asya porselenleri ve çağdaş seramikleri ile seramik alanı geniş bir yelpazede izleyiciye sunulmaktadır.

Kullanım seramikleri dışında, abartılı süslemeler ve üç boyutlu çalışmaları ile başarılı işçiliği olan eşsiz parçalar da yer almaktadır. Toplam mevcut stoku 20.000 adetin üzerinde olan Hetjens Müzesi, başlangıcından günümüze kadar seramik tarihini gösteren dünya çapında tek müzedir. Koleksiyonun büyük bir kısmı 8.500 metrekarelik sergileme alanında halka sunulmaktadır (URL-21, 2018).

Müzedeki farklı temalar üzerinde gerçekleştirilen özel sergiler yapılmakta ve bu sergiler çoğunlukla kataloglanmaktadır.

Müzenin koleksiyonda yer alan seramikler aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır. (URL-22, 2018),

- Erken dönemler ve atikite,
- Afrika,
- Ön Kolombiya,

- Avrupa earthenware (1000-1150)
- Stoneware (1150-1400),
- İslam,
- Avrupa fayans,
- Doğu Asya,
- Avrupa Porselen,
- 20-21. yüzyıl seramikleri

Müzedeki en eski seramikler Anadolu Hacılar'da bulunmuş kaplardır. Elle şekillendirilmiş, oksit boyalı, Anadolu Hacılar, M.Ö. 6 binyılına tarihlenen kap, müzeye Dr. Günter Cremer hediyesidir (Görsel 31). İç Anadolu Hitit kökenli, ahşapları yenilenmiş yük vagonu şeklindeki seramik ise M.Ö. 2000 civarlarına tarihlenmektedir (Görsel 31).

Görsel 31, 32. Koleksiyondaki Anadolu Seramikleri

(URL-22, 2016)

(URL-22, 2016)

Müzedeki en büyük nesne bugün Pakistan olan Multan'dan bir kümbettir. Sıraltı boyama dekorlu earthenware kümbet yaklaşık 1680 tarihli (Görsel 33).

Görsel 33. Pakistan, 1680, Kümbet

(URL-24, 2018)

İslam seramikleri katagorisinde duvarlarda ve vitrinlerde sergilenen İznik, Kütahya, Çanakkale seramiklerinin en yetkin dönemlerine ait örnekleri görmek mümkündür (Görsel 34, 35, 36) .

Görsel 34, 35, 36. Koleksiyonda Sergilenen İznik Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Müze koleksiyonundaki İznik seramikleri 16 - 17. yüzyıllara tarihlenmiş astarlı, şeffaf sıraltına çok renkli dekorlu sürahiler, maşrapalar ve tabaklar İznik seramiklerinin nadide örneklerindedir (Görsel 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43).

Görsel 37, 38, 39. 16-17. yy. Beyaz Astarlı, Sıraltı Dekorlu İznik Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Görsel 40, 41. 16-17. yy. Beyaz Astarlı, Sıraltı Dekorlu İznik Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Görsel 42, 43. 16-17. yy. Beyaz Astarlı, Sıraltı Dekorlu İznik Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Müzedeki, Kütahya ve Çanakkale seramikleri örnekleri de koleksiyonun sergilenen parçaları arasında yer almaktadır. Kütahya seramikleri 18. yy. tarihli, beyaz astarlı, sıraltı

dekorludur (Görsel 46, 47, 48). Çanakkale seramiklerinden 18. yy. tarihli tabak, beyaz astarlı, sıraltı dekorludur ve 19. yy. tarihli testi, beyaz astarlı, yeşil sırlıdır. (Görsel 49, 50).

Görsel 44, 45. Kütahya ve Çanakkale Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Görsel 46, 47, 48. 18. yy. Beyaz Astarlı, Sıraltı Dekorlu Kütahya Seramikleri

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Görsel 49, 50. Çanakkale, 18. yy. Tarihli, Beyaz Astarlı, Sıraltı Dekorlu Tabak ve 19. yy. Tarihli, Beyaz Astarlı, Yeşil Sırlı Testi

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018.

Diğer seramik müzelerinde olduğu gibi Hetjens Seramik Müzesi koleksiyonunda da çağdaş eserler önemli bir yer tutmaktadır. Müze gerek satın alma gerekse bağış yolu ile dünyaca ünlü sanatçıların eserlerini koleksiyonlarına kazandırmaktadır.

Görsel 51. Pablo Picasso (1881), Sürahi 1948

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018

Görsel 52. Günther Uecker (1930), Porselen ve metal 1973

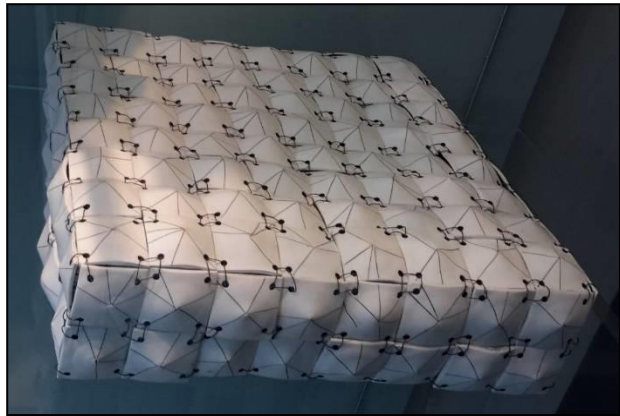
Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018

Görsel 53. Harumi Nakashima (1950), Porselen 2007

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018

Görsel – 54, 55, 56: Ursula Commendeur (1958), Porselen, 2011, 2017

Fotoğraf: Halide Okumuş, Hetjens Museum, 2018

6. SONUÇ

Ülkemizde binlerce yıllık seramik geçmişimiz olmasına rağmen, bu alanda seramik müzelerimiz yok denecek kadar azdır. Oysa kültür ve sanata önem veren ülkelerde geleneksel üretim merkezlerinde dahi geleneksel ve çağdaş eserlerin birlikte sergilendiği müzeler bulunmaktadır. Dünya seramiklerinin yer aldığı Faenza Uluslararası Seramik Müzesi'nde ve Hetjens Seramik Müzesi'nde Anadolu kökenli seramikler sergilenmektedir. Anadolu kökenli seramiklerin teşhir edildiği yabancı müzelerde, zengin seramik mirasımıza yakışır nitelikte çağdaş seramik eserlerimizle de yer almamız geçmişimize ve geleceğimize olan sorumluluğumuzdur.

Zengin seramik mirasımıza sahip çıkılması, geleneksel seramiklerimiz yanında, ulusal ve uluslararası sanatçıların çağdaş eserlerinin de yer aldığı seramik müzelerimizin açılması, ilgili kurum ve kuruluşların yanında seramik alanında faaliyet gösteren bireylerin de çabaları ile mümkün olabilecektir.

Çalışmada adı geçen müzelerde geleneksel ve çağdaş seramik koleksiyonun temeli ya da gelişiminin satın alama ve bağış yoluyla gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Müzeler insanlığın ortak mirası olup sanatın evrenselliği bağlamında, müzeye bağış yolu ile kazandırılmış eserlerin, müze aracılığı ile daha çok kişiye ulaşması mümkün kılınmıştır.

Köklü bir seramik geçmişine sahip olan ülkemizde benzer müze örneklerinin yer alması ve desteklenmesi, geçmişimize ışık tutup korurken, geleceğimize de kültürel ve sanatsal açıdan katkı sağlayacaktır.

Müzelerin gezilmesi, sergilerin izlenmesi, eser satın alınması, eser bağışlanması kişilere verilecek kültür ve sanat eğitimi ile sağlanabilir. Koleksiyonerlik müzelerin kurulmasında ve desteklenmesinde önemli yer tutmaktadır. Ancak koleksiyonerlik özel ilgi ve sevgiye dayanıyor olsa da mali kaynak gerektirmesi yanında sanatsal ve kültürel açıdan gelişmişlikle de doğru orantılıdır. İlgili alanlarda eserlerin korunması, buna kaynak ayrılması, satın alınması ve gerektiğinde bağış yapılması insanlığa katkı anlamına gelmektedir. Bu bilincin oluşturulması evrensel bakış açısının geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- MENICKEN, R., 2013, *Raerener Steinzeug Europäisches Kulturerbe, Töpfereimuseum Raeren VoG, Raeren, ISBN 978-3-8612-085-2, D 2013/3071/11*
Museum, Keramikmuseum Frechen, Braunschweig, ISSN 0341-8634 Februar 1992, sf.85,97.
- Keramion*, Herausgegeben von der Stiftung Keramion, Frechen, ISBN 978-3 941005-01-3
September 2008, sf.12.
- Keramion*, Frechener Bartmannkrüge, Frechen ISBN 978-3 941005-04-4, 2010, sf.8.
- URL 1. <http://www.keramion.de/english.php> [Erişim Tarihi: 20 Mart 2018]
- URL 2. <http://www.keramion.de/historische-keramik.php> [Erişim Tarihi: 20 Mart 2018]
- URL 3. <http://www.mygermancity.com/frechen> [Erişim Tarihi: 20 Mart 2018]
- URL 4. <http://maritimeasia.ws/maritimelanka/avondster/beardman.html> [Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018]
- URL 5. <http://www.keramion.de/ausstellungen.php> [Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018]
- URL 6. <http://www.toepfereimuseum.org/Topfereimuseum/Uber-uns/Museumsgeschichte> [Erişim Tarihi: 03 Nisan 2018]
- URL 7. <http://www.toepfereimuseum.org/Topfereimuseum/Uber-uns/Museumsgeschichte> [Erişim Tarihi: 03 Nisan 2018]
- URL 8. http://www.rheinische-keramik.de/index_noflash.html [Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018]
- URL 9. <http://www.toepfereimuseum.org/Topfereimuseum/Uber-uns/Museumsgeschichte> [Erişim Tarihi: 03 Nisan 2018]
- URL 10. <http://www.micfaenza.org/en/mic-the-museum/history.php> [Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018]
- URL 11. http://www.ilsole24ore.com/art/arteconomy/2016-11-30/lo-stato-italiano-un-milione-euro-ceramica-artistica-193523.shtml?uuid=ADvAzz4B&refresh_ce=1 [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 12. <http://de.ravennaintorno.it/kultur/Unsere-Staedte-Kunst/Die-Welthauptstadt-der-Keramik> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 13. <http://www.micfaenza.org/raccolte-mic.php?lang=en> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 14. <http://www.micfaenza.org/collezione-Mereghi.php?lang=en> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 15. <https://hisour.com/museo-internazionale-delle-ceramiche-faenza-italy-7179/> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 16. <http://www.flickrriver.com/photos/mattiacam/15547861910/> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 17. <https://www.auserravenna.it/wp-content/uploads/2016/05/03.02.01-e1503329269396.jpg> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 18. <http://www.enteceramica.it/il-mic/> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]
- URL 19. <http://www.enteceramica.it/il-mic/> [Erişim Tarihi: 05 Nisan 2018]

- URL 20. <http://www.art-in-duesseldorf.de/en/kunstmuseen-und-ausstellungshaeuser/das-hetjensmuseum-deutsches-keramikmuseum.html> [Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2016]
- URL 21. <https://www.duesseldorf.de/hetjens/eng/index.shtml> [Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2016]
- URL 22. https://www.duesseldorf.de/hetjens/sammlung/00_2_uebersicht.shtml [Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2016]
- URL 23. <http://www.keramion.de/>(20.03.2017) [Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018]
- URL24. <https://www.duesseldorf-tourismus.de/en/art-culture/museums-and-more/museums/hetjens-museum-german-museum-of-ceramics/> [Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018]